

# VÝUKOVÉ METODY INFORMAČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ se zaměřením na metody kritického myšlení (RWCT)

---

Informační vzdělávání

18. listopad 2016

# Pojmosloví

- **Metoda**

- z řec. „meta hodos“ = cesta směřující k cíli
- postup, prostředek a návod, pomocí nichž dosáhneme cíle v kterékoli činnosti

- **Výuková metoda**

- uspořádaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáka směřující k dosažení výchovně-vzdělávacích cílů (Maňák, Švec, 2003)

- Výukové metody - patří mezi základní didaktické kategorie

# Klasifikace výukových metod

- Různé přístupy

Maňák, Švec (2003) – podle stupně složitosti edukačních vazeb

- splývání pojmů výuková metoda / organizační forma
  - 1) klasické výukové m.
  - 2) aktivizující výukové m.
  - 3) komplexní výukové m.
  
- Žádná z klasifikací nepostihuje komplexní přehled metod

# Jak vybírat výukové metody

Výukové metody podporující

- Aktivitu
- Samostatnou práci
- Tvořivost
- Celistvý harmonický rozvoj žákovy/studentovy osobnosti
  
- **Současný trend knihovnické pedagogiky = aktivizující metody**
  - NE beseda
  - ANO seminář, „problematizovaná“ přednáška, prvky aktivního učení, problémové metody, skupinové úkoly...využívání technologií (např. 1:1 – BYOD)

# Pedagogická paradigmatata v informačním vzdělávání

## Transmisivní

- Výuková koncepce **dogmatická** – učení pomocí předávání hotových poznatků
- Výuková koncepce **slovně-názorná** – J. Á. Komenský
- Výuková koncepce **verbálně-reprodukční** – pamětné osvojování a memorování bez předchozího porozumění (J. F. Herbart)

## Konstruktivistické

- **Problémová** koncepce – (John Dewey) – propojení školního učení s učením životním
- **Rozvíjející vyučování** – učení má předbíhat vývoj dítěte (učení o **zóně nejbližšího vývoje**)

# Transmise vs Konstruktivismus



## **Srovnávací kritéria**

LEKTOR

ŽÁK/STUDUJÍCÍ / UŽIVATEL

ORGANIZAČNÍ FORMY

STRUKTURA LEKCE

VZDĚLÁVACÍ OBSAH

# Tradiční a inovativní výukové metody

Výhody a nevýhody tradiční a inovativní výuky  
(podstatné znaky, Lacina 2009)

Faktory	Klasická výuka	Inovativní výuka
Časová náročnost přípravy výuky		
Čas potřebný pro realizaci výuky		
Vhodnost použití v úvodních hodinách		
Rozvoj myšlení, tvořivosti, představivosti fantazie		
Zvýšení zájmu studentů o učivo		
Sebezpoznání studentů		
Změna vztahů v učební skupině		
Dává studentům prostor k vyjádření vlastních názorů		
Přehledný zápis, systematizace		
Rozvoj komunikačních dovedností		
Rozvoj kooperace		
Vhodnost při zprostředkovávání většího množství informací studentům		
Vhodnost při upevňování a procvičování učiva		
Zvýšené nároky na pedagogické vědomosti, dovednosti a zkušenosti učitele		
Rozvoj schopnosti týmové práce		
Individualizace ve výuce		

**Poznámka:** prosím odpovídejte ANO / NE.

## Transmisivní a konstruktivistický přístup k výuce

Transmisivní přístup (staré paradigma)	Konstruktivistický přístup (nové paradigma)
Výuka = přenos hotových poznatků od těch, kteří vědí (z učitelovy mysli či z jiných zdrojů včetně elektronických) k těm, kteří vědí méně a ne tak dokonale	Výuka = konstruování poznatků na základě porovnávání nových informací získaných z různých zdrojů s původními představami (prekoncepty) studenta
Učení – pasivní přijímání informací	Učení – aktivní zmocňování se informací
Struktura tradiční hodiny: Opakování a (vnější) motivace Nové učivo Procvičování Vyhodnocení	Struktura hodiny (E-U-R): Evokace (aktivace dosavadních znalostí) Uvědomění (nebo budování) významu Procvičování a aplikace nových poznatků reflexe
Orientace na fakta a výsledky	Orientace na porozumění učivu a jeho „uchopení“
Přispívá k rozvoji paměti	Přispívá k rozvoji myšlení a tvořivosti
<b>Co z toho vyplývá</b>	
Pasivita studentů – důraz na přejímání a předávání	Aktivita studentů – dialog mezi tím, jak je svět chápán studentem, a tím, jak je mu zprostředkován
Učitel je garantem pravdy	Učitel je garantem metody (režisérem výuky)
Převládající typ uspořádání výuky = frontální vyučování) pokud se objevuje skupinová práce, tak pouze jako zpestření výuky či hodiny)	Převládající typ uspořádání výuky = skupinové vyučování (význam interakcí mezi studenty navzájem) a individuální práce
Kompetitivní struktura: překonej ostatní studenty, překonej své kolegy	Kooperativní struktura: důvěra vrstevnickým vztahům v procesu učení
Neosobní vztahy mezi aktéry učebního procesu	Učební komunita (učební společnost)
Škola roztřídovací instituce	Cílem školy je rozvoj kompetencí a talentu všech studentů



# Transmisivní pojetí výuky

Zahrnuje výukové strategie zprostředkující žákům a studentům **hotové vědomosti a dovednosti**, vedou **přímou cestou k osvojení hotových poznatků**

## Znaky:

- Soustředěnost lektora na učební osnovy / vzdělávací obsah
- Převaha metody výkladu (lektor, učební text)
- Snadný vznik nečekané potíže/překážky – nepozornost
- Nemožnost přizpůsobit rychlost učení všem (tempo orientováno na průměrné až slabé)
- Obtíž při kontrole vědomostí jedinců

# Metody tradiční výuky (transmise)

## Slovní (monolog / dialog)

- Vyprávění
- Vysvětlování
- Přednáška
- Práce s textem
- Rozhovor

## Názorně demonstrační

- Předvádění a pozorování
- Práce s obrazem
- Instruktaž


## Dovednostně praktické

- Napodobování
- Manipulování
- Vytváření dovedností
- Produkční

# KDY použít tradiční metody výuky

- **Zprostředkování složitě pochopitelného vzdělávacího obsahu** vyžadujícího širší znalosti i z dalších oblastí
- Zprostředkování **abstraktního učiva**
- Zprostředkování **pouček, pravidel**
  
- Význam transmisivního pojetí výuky:
  - Studující dostává vzdělávací obsah utříděný **v uceleném systému** (Pecina, Zormanová, 2009)
  
- Negativum transmisivního pojetí výuky:
  - Chybí příprava studujícího/žáka/uživatele na řešení životních situací (Skalková)

# Konstruktivistické pojetí výuky

- Hlavní rys konstruktivismu:
  - pojetí učení jako **aktivního, záměrného sociálního procesu konstruování významů z předložených informací a navozených zkušeností**
- Předkládané informace **zpracuje žák/studující různě** s ohledem na charakter jeho poznávacího procesu, vliv emocí, názorů, očekávání
- Důraz na **proces konstruování poznatků učícím se subjektem** (žákem/studentem)
- Práce s **PREKONCEPTY** (žákovy představy o tom, jak funguje svět, přinášené do výuky  tyto představy ovlivňují jeho vnímání, porozumění dalším informacím a učení)
- **Co sledují konstruktivisté:**
  - Podmíněnost procesu učení úrovní žakových schopností, dosavadních znalostí a procesem učení
  - Proces učení je třeba zkoumat jako učení konkrétnímu vzdělávacímu obsahu
  - Zájem o oborové didaktiky, psychodidaktiku

# Konstruktivistické výukové strategie

- Aktivizují žákovy/studentovy poznávací procesy
- Vedou k rozvoji samostatnosti, představivosti, fantazie, logického myšlení, tvůrčích schopností

## **Konstruktivistické (inovativní) výukové metody v lekcích**

- Dialog
- Diskuse
- Problémové metody
- Brainstorming
- Didaktické hry
- Inscenační, situační metody
- Práce s ICT
- Kritické myšlení
- Učení v životních situacích...

# A co napoví historický kontext

- ANTIKA

- **sokratovský dialog/sokratovská metoda** – metoda výuky, při níž učitel přivádí žáky pomocí návodných otázek k pravdivému, novému poznání
  - Sokratés: poznání je rozpomínání duše, tedy poznávání; úloha učitele při poznávání se rovná roli porodní báby
- **didaktická hra**
  - **Quintilianus**: výuka: napodobení → teoretické poučení → cvičení  
*Dvanáct knih o výchově řečníka* (první publikace o výukových metodách)

# A co napoví historický kontext

## STŘEDOVĚK

- Slovní výukové metody založené na **pamětním osvojování církevních textů** (kterým žáci nerozuměli)
  - „biflování“ kanonických učebnic (schválených církví – **kánon**)
- Výuková metoda **disputace** – z protikladů se vyvozuje končené řešení (vědecká rozprava formou diskuse)

## RENESEANCE

- Snaha omezit pamětní teoretické učení
- Základy moderní pedagogiky

# A co napoví historický kontext

Jan Ámos Komenský

- **Přirozená metoda** – odvozená z poznání a napodobování přírody
- **Slovně názorná koncepce** výuky
  - Učení se slovům ve spojení s věcmi
  - Poznávání nového skrze smysly
  - Učit se všemu příkladem, pravidlem a praxí
  - Vycházet při výuce z poznání bezprostřední skutečnosti
- Lektor by měl připojovat k popisům KRESBY/náčrtky
  - Vše probírané zobrazit
  - ...



# Inovativní výukové metody

## Aktivizační

- Diskuse
- Situační m.
- Inscenační m.
- Problémová m.
- Didaktická hra

## Komplexní

- Skupinová a kooperativní výuka
- Partnerská výuka
- Individualizovaná v.
- Metody kritického myšlení
- Projektová výuka
- Výuka dramatem
- Otevřené učení
- Učení v životních situacích
- Výuka podporovaná ICT
- ...

# Charakteristika inovativních výukových metod

- Náročnější příprava pro lektora
- Materiální zajištění
- Postupná příprava žáka na tento typ edukace – **žák je aktivním činitelem procesu**
- Učení probíhá v rámci:
  - Samostatné objevování
  - Zjišťování informací
  - Vyhledávání a zpracování informací
  - Aktivní spolupráce s ostatními
  - Týmová práce
  - Organizace
  - Kooperace
  - Komunikace v týmu

# Edukace inovativními metodami

## Metody **diskusní**

- HOBO metoda (dva protichůdné tábory)

## Metody **situační**

- Metoda rozboru situace (pečlivé samostudium s následnou řízenou diskusí ve skupině)

## Metody **inscenační**

- Sociální učení na modelových problémových situacích

## **Didaktická hra**

- Simulační d. h.

# Edukace inovativními metodami

## Metody **heuristické** (řešení problémů)

- **Problémová metoda**

- Nedsdělování hotových poznatků, nýbrž vedení k samostatnému (nebo s pomocí lektora) odvození nových poznatků vlastní myšlenkovou činností
  - Aktivní badatelská činnost
  - Stanovení problémové situace
  - Lektor navodí problémovou situaci zadáním problémových úkolů a otázek

## **Typy problémových úkolů**

- 1. tzv. uzavřené = jedno správné řešení
- 2. tzv. otevřené = více správných řešení

# Zásady použití problémové úlohy, podmínky

- 1. logická **návaznost** s dosavadními poznatky žáka
- 2. **přiměřenost** věku, vědomostem a dovednostem žáků
- 3. problémový **obsah** (nový poznatek)
- 4. upoutá, vzbudí **pozornost žáků a chuť k poznání**
- 5. lektor **řídí činnost žáků** při řešení úloh

## Objektivní podmínky pro práci žáků – klima:

- Příjemné prostředí
- Respektování osobnosti žáka
- Dobrý vztah mezi lektorem a žáky (důvěra, přátelství)
- Atmosféra beze strachu
- Spravedlivé hodnocení
- Podpora aktivních žáků (individuální úkoly)

# Hodnocení problémových úloh

- Žák zná **předem přesně požadavky učícího knihovníka**
  - co mám dělat
  - co se ode mě očekává
- Žák zná **předem přesně kritéria hodnocení vědomostí a dovedností**
- **Lektor neustále sleduje práci žáků**
- **tolerance** žákova neúspěchu
- Lektor **chválí** výsledky práce žáků, i dílčí
- Lektor **hodnotí pozitiva práce** a popisně pojmenuje vše potřebné ke zlepšení
- **Motivace žáka** k pozitivní změně (odhalení dopadu pozit. změny)
- Lektor povzbuzuje žáka k dalším nápadům

# Metody kritického myšlení (MKM)

## Oblast inovativních výukových metod

- Řada definic kritického myšlení
- MKM chápány jako NÁSTROJ, vede žáky:
  - k porozumění učivu
  - k odhalování vztahů mezi osvojenými jevy a fakty
  - k vytváření vlastního názoru na téma
  - k hloubkovému učení

## Stimulace kritického myšlení žáků – jak ji posílit?

Lektor – znalost MKM „na vlastní kůži“

- Program **Čtením a psaním ke kritickému myšlení** (*Reading and Writing for Critical thinking* – RWCT)
- [http://www.kritickemysleni.cz/facelift\\_index.php](http://www.kritickemysleni.cz/facelift_index.php)
- časopis **Kritická gramotnost**
  - <http://1url.cz/GtuaF>

# Úkol do hodiny / k přemýšlení pro zkoušku

- Formy edukace a metody k jejich naplnění
- Otázka:
  - Jak připravíte a povedete lekci IV na vámi vybrané téma
    - A) jako lekci tradiční výuky
    - B) jako lekci s aktivizujícími prvky



# Fáze kritického myšlení

## Třífázový model učení (E-U-R)

### EVOKACE

- učitel zjišťuje vědomosti a prekoncepty žáků
- **CÍL:**
- Aktivizovat žáka pro učení/téma
- Žák pracuje se svými prekoncepty, které podrobuje revizi, rekonstrukci
- Podpořit žakovu vnitřní motivaci

### UVĚDOMĚNÍ si významu

- fáze expozice a fixace nové látky
- fáze učení
- žák hledá nové informace, porovnává je s původními i.
- **CÍL:**
- Udržet žákův zájem
- Podpořit vnímání a porozumění
- Podpora budování kognitivních mostů mezi starými a novými vědomostmi

### REFLEXE

- žák třídí, upevňuje a systematizuje nové vědomosti
- Přetváří původní vědomostní schémata
- Nové informace zasazuje do starých
- Trvalý proces učení
- **CÍL:**
- Žák se učí vyjadřovat se vlastními slovy (zapamatování naučeného)
- Výměna názorů, korekce vědomostního schématu

# Metody krit. myš. ve fázích E-U-R

## EVOKACE

- Brainstorming
- Volné psaní
- Myšlenková mapa
- Pětilístek
- Kostka
- Klíčová slova
- Zpřeházené věty
- Víím – chci vědět – dozvěděl jsem se
- T-graf

## Uvědomění

- INSERT
- Podvojný deník
- Skládankové učení
- V.CH. D.
- Čtení s otázkami
- Učíme se navzájem
- Pracovní listy
- Řízené čtení
- Párové čtení
- Interaktivní výklad

## Reflexe

- Myšlenková mapa
- Pětilístek
- Kostka
- Volné psaní
- Brainstorming
- INSERT
- Vennův diagram
- ...

# Zdroje - výběr

- MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5. Dostupné také online na <http://1url.cz/2tuaa>
- MAZÁČOVÁ, Pavlína. *Metodika lekcí informačního vzdělávání na Masarykově univerzitě v Brně* (s akcentem pedagogického konstruktivismu). Dostupné na [http://www.infolib.sk/files/infos\\_2015\\_prezentacie/zbornik-infos-2015\\_web\\_27\\_6\\_2015.pdf](http://www.infolib.sk/files/infos_2015_prezentacie/zbornik-infos-2015_web_27_6_2015.pdf) – (s. 258-270) – pozor, neúplný bibliografický údaj
- PECINA, Pavel a Lucie ZORMANOVÁ. *Metody a formy aktivní práce žáků v teorii a praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4834-8.
- ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4100-0.